

OGRÓD BYLINOWY W OGRODZIE BOTANICZNYM PAN

The Perennial Garden in the Botanical Garden of the Polish Academy of Sciences

Małgorzata KOWALSKA

Ogród Botaniczny Polskiej Akademii Nauk, ul. Prawdziwka 2, 02-973 Warszawa-Powsin

Latem 1992 roku podjęto decyzję o zmianie lokalizacji kolekcji bylin i rozpoczęciu tworzenia nowej ekspozycji zwanej Ogrodem Bylinowym. Dotychczasowa Kolekcja Bylin obejmowała cztery sąsiadujące ze sobą ekspozycje. Pierwsza z nich to wyodrębniona ekspozycja rodzaju *Hemerocallis*, która głównie prezentuje bogactwo odmianowe (112 odmian) liliowców. Druga o podobnym charakterze to kolekcja piwonii - *Paeonia* (42 odmiany z gatunku *Paeonia lactiflora* i *Paeonia officinalis*) obrazująca głównie, podobnie jak w przypadku liliowców, zróżnicowanie odmianowe barw, kształtów, wielkości i pełności kwiatów. Bogaty gatunkowo zbiór rodzajów *Sedum* i *Sempervivum* również prezentowany jest w formie odrębnej ekspozycji. Ostatnia, czwarta część kolekcji bylin to właściwy zbiór rodzajowy, gatunkowy i odmianowy obejmujący ponad 410 gatunków i odmian prezentowanych dotychczas na czternastu kolejno kwitnących zagonach i dwóch okalających rabatach. Ta właśnie część przeniesiona została do nowego Ogrodu Bylinowego. Usytuowany on jest na wprost głównego wejścia do Ogrodu Botanicznego na powierzchni około 1,3 ha. Najważniejsze cele jakie przyświecały założeniom projektowym nowej ekspozycji to zaprezentowanie kwitnących bylin w otoczeniu, które najlepiej eksponuje ich walory ozdobne oraz stworzenie stanowisk dla grup roślin o odmiennych wymaganiach siedliskowych, uwzględniając głównie ich wymogi co do intensywności nasłonecznienia oraz wilgotności podłoża.

Centralna część ekspozycji to płaski, obszerny teren, na którym posadzono w grupach kompozycyjnych ponad 200 interesujących, nowych lub mało znanych gatunków i odmian drzew i krzewów ozdobnych. Roślinność drzewiasta to niezbędny element dobrej ekspozycji stanowiący tło dla rosnących w pobliżu roślin zielnych, a więc i kwitnących bylin. Nieregularne bylinowe plamy rabatowe utworzone głównie przez gatunki lubiące pełne słońce, kwitnące od wczesnego lata do późnej jesieni, wysokie, dobrze widoczne nawet z większej odległości odmiany z takich rodzajów jak *Delphinium*, *Solidago*, *Helium* itp. oraz średniowysokie gatunki jak: *Liatris spicata*, *Lysimachia punctata* i *Lysimachia clethroides*, *Achillea ptarmica* oraz odmiany *Phlox paniculata*, *Aster novae - angliae* i *Aster novi - belgii*, które w czasie kwitnienia dają mocny efekt kolorowych plam. Pozostałe, wolne przestrzenie to opasujący, wijący się trawnik, który daje najniższe, jednolicie zielone tło dla wszystkich roślin.

W zbiorach kolekcji bylin liczną grupę stanowią gatunki o zwiększonym zapotrzebowaniu na wodę lub te, które jedynie dobrze czują się lub najładniej wyglądają, gdy są posadzone bezpośrednio nad wodą. Woda w naszym ogrodzie bylinowym jest stałym, ważnym elementem ekspozycyjnym. Główny system wody naziemnej to trzy zbiorniki wodne i łączące je cieki (ryc. 1.). Jeden ze zbiorników, który znajduje się we wschodniej części ekspozycji w naturalnym zagłębieniu, to istniejący od dawna zbiornik retencyjny. Po istotnych przeróbkach polegających

Ryc. 1. Fragment ogrodu bylinowego z ciekim wodnym i jesienną ekspozycją marcinków (fot. W. Potkańska)

Fig. 1. Part of perennial garden with brooklet and Michaelmans daisys in autumn (phot. W. Potkańska)

na podniesieniu jego dna i częściowej zmianie linii brzegowej został on włączony do całego obiegu. Pozostałe zbiorniki oraz ciek wodny powstały od podstaw w miejscach pozwalających na wykorzystanie minimalnych obniżen terenu. Materiałem izolującym dna i brzegi jest specjalna folia basenowa. Cała płynąca woda, będąca w obiegu zamkniętym, rozpoczyna i kończy swój bieg w dolnym, najstarszym zbiorniku. Stamtąd jest ona pompowana do mniejszego zbiornika, który przedzielony jest drewnianym mostkiem będącym atrakcyjnym elementem głównego ciągu spacerowego. Nadmiar wody odprowadzany jest dwiema drogami. Pierwsza z nich to wolno, prawie nie widocznie płynąca struga w kierunku powrotnym do dolnego zbiornika. Druga to ciek doprowadzający wodę do drugiego, dużego zbiornika, który posiada efektowne, kamienne przejście dzielące taflę wody na dwie części. Dalej woda odprowadzana jest pod ziemią w kierunku wschodnim na skraj skarpy, gdzie spływa po kamiennej kaskadzie z powrotem do dolnego zbiornika. Brzegi cieków wodnych i zbiorników to wspaniałe miejsca do eksponowania licznej w naszych zbiorach grupy ga-

tunkowo-odmianowej rodzaju *Astilbe*. Znalazły tu również swe miejsce nowe odmiany *Hemerocallis* oraz gatunki i odmiany z rodzajów np. *Filipendula*, *Tradescantia*, *Polygonum*, *Physostegia* i inne. Dopełnieniem właściwego środowiska wodnego w ogrodzie są rośliny typowo wodne, nadwodne i bagienne między innymi z rodzajów *Iris*, *Carex*, *Nymphaea*, *Ranunculus*, *Houttuynia*, *Scirpus* i inne.

Ogólna koncepcja projektowa ekspozycji zakładała uplastycznienie terenu poprzez uformowanie wzniesienia o charakterze ogrodu skalnego. Każda kolekcja bylinowa, również i nasza, posiada w swych zbiorach liczną grupę roślin zaliczanych do tzw. bylin skalnych. Są to przeważnie rośliny górskie i ich odmiany ogrodowe, lecz zaliczamy do nich również szereg innych bylin o maksymalnej wysokości 25-30 cm, płożących się lub tworzących poduchowate formy. Ta grupa roślin najlepiej eksponowana jest na wzniesieniach w otoczeniu kamieni i karłowatych krzewów liściastych i iglastych typu: *Berberis thunbergii* 'Atropurpurea Nana', *Cotoneaster dammeri* 'Streib's Findling', *Cytisus decumbens*, karłowe różaneczniki i azalie, *Abies balsa-*

mea 'Nana' czy płożące się gatunki i odmiany jałowców. Na szczycie naszej kamiennej góry można wejść krętą ścieżką z piaskowca. Znajduje się tam małe "źródełko". Wypływająca z niego woda spływa po skarpie góry kamienistymi strużkami do dwóch małych oczek wodnych. Jedno z nich to element murku, który utrzymuje stromą skarpe, drugie leży u podnóża góry skąd woda odprowadzana jest do dużego zbiornika z kamiennym przejściem. "Źródełko" ma za zadanie uzupełniać straty spowodowane parowaniem wody ze zbiorników i cieków wodnych. Słoneczna wystawa i lekkie pochylenie zboczy jest dobrą ekspozycją dla takich rodzajów jak: *Pulsatilla*, *Leontopodium*, *Acaena*, *Azorella*, *Acantholimon*, *Campanula*, *Waldsteinia*, *Aubrieta*, *Phlox* (gatunki niskie np. *P. subulata* lub *P. douglasii*), *Androsace*, *Aquilegia* (np. *A. flabellata*) i wielu innych. Duże głązy dają osłonę przed mocnym, południowym słońcem dla niektórych skalnic.

We wschodniej części Ogrodu Bylinowego, w okolicach dolnego zbiornika wodnego, dużym nakładem sił i środków, przebudowana została skarpa przeznaczona dla roślin półcienia, które ponadto mają zwiększone wymagania co do wilgotności podłoża. Konieczne było tu wykonanie niezbędnych umocnień zabezpieczających. Kamienne murki lub drewniana palisada w niektórych miejscach tworzą mniej lub bardziej regularne tarasy. Dodatkową małą atrakcją tej części ekspozycji jest powracająca do dolnego zbiornika woda. Spływa ona ze szczytu skarpy po kamiennej kaskadzie, przepływa szczelinami przez drogę głównego ciągu pieszego, wpływa do dolnego zbiornika zamykając cały jej obieg naziemny. Skarpa posiada wystawę wschodnią. Górny jej skraj został obsadzony interesującymi drzewami ozdobnymi jak: *Pinus leucodermis* 'Satelet', *Catalpa speciosa* 'Pulverulenta', *Callicarpa bodinieri* 'Profusion', *Liquidambar styraciflua* oraz silnie rosnącymi krzewami jak np. *Deutzia scabra*, *Deutzia magnifica*, *Cotoneaster divaricata*. W przyszłości zapewnią one więcej cienia wszystkim rosnącym na skarpie bylinom. Jesienią 1994 roku pięknie kwitł posadzony wiosną w pobliżu kamiennej kaskady *Cyclamen hederifolium* i jego biała forma *album*. Jest to najwłaściwsze miejsce do eksponowania takich gatunków

jak: *Soldanella carpatica*, *Viola labradorica*, *Calceolaria biflora*, *Epimedium x youngianum*, gatunków z rodzaju *Helleborus*, paproci np: *Onoclea sensibilis*, *Phyllitis scolopendrium* 'Crispa', *Dryopteris filix-mas* 'Crispa Cristata' oraz ciekawych odmian karłowatych tawulek z gatunku *Aspidistra simplicifolia* 'Sprite' i 'Buchanan' czy *Aspidistra crispa* 'Liliput' ponadto funkii, pierwiosnków i wielu innych.

Nieopodal, w najbardziej zacienionej części ekspozycji, w pobliżu dolnego zbiornika, wybudowano plac wypoczynkowy dla osób indywidualnie zwiedzających ogród lub grup wycieczkowych. Na drewnianych podestach wzmacnianych podkładami kolejowymi w sezonie ustawiane są ławki. Podkłady wykorzystano również do podtrzymywania małej skarpy, gdzie przewidziano stanowisko dla roślin ceniolubnych jak: *Chiastophyllum oppositifolium*, *Omphalodes verna*, *Houstonia caerulea*, *Trillium erectum*, *Asarum europaeum* i innych.

Na całym terenie zainstalowano system nawadniających zraszaczy dwójakiego rodzaju: na wysięgnikach usytuowanych bezpośrednio na rabatach z roślinami, oraz zraszacz trawnikowy typu grzybkowego wynurzające się pod wpływem ciśnienia wody. Całość ujęta jest w osiem zraszających całą ekspozycję sekcji.

W różnych częściach Ogrodu Bylinowego starano się przedstawić różnorodność materiałów możliwych do stosowania w małej architekturze ogrodowej oraz sposobów ich wykorzystania. Zwiedzający może się sam przekonać jaki efekt daje wykończenie brzegów cieku wodnego granitowymi otoczkami, nieregularnym piaskowcem lub płaskimi wapieniami. Układana w różny sposób palisada może podtrzymywać niewielkie skarpy, tworzyć tarasy do eksponowania roślin na różnych wysokościach, czy być elementem konstrukcyjnym małych zakątków wypoczynkowych z drewnianą ławką i stoliczkiem. Ścieżki, alejki lub małe placiki, wzorując się na naszych przykładach, można wykonać z drewnianej kostki brukowej, z podkładów kolejowych lub stosując drewniane podesty. Trwałe umocnienia stromych skarp mogą być wykonane przy użyciu ciętych granitów lub kolorowego piaskowca. Przedstawiono również kilka możliwości łączenia ze sobą różnych materiałów np. kostki Bauma

z piaskowcem lub podkładami kolejowymi, drewnianej kostki brukowej z palisadą itp. Być może, że niektóre z proponowanych rozwiązań pomogą tym spośród zwiedzających, którzy są w trakcie tworzenia lub modernizacji swych ogrodów.

Łagodna jesień 1992 r. pozwoliła na rozpoczęcie głównych prac budowlanych. Spychacze formowały wzniesienie, koparka modyfikowała skarpe, wytyczono miejsca pod przyszłe zbiorniki wodne, rozpoczęto budowę głównych dróg wytyczających zasadniczą trasę zwiedzania.

Większość prac typowo budowlanych wykonano w 1993 r. Skarpę umocniono kamiennymi i drewnianymi (palisadowymi) tarasami, wybudowano kamienną kaskadę. Ukończono budowę dróg głównych z kostki Bauma. Cały rok trwała budowa zbiorników wodnych i cieków poczynając od korytowania i profilowania brzegów, wykładania całości izolującą folią, maskowaniu żwirem, piaskiem i kamieniami dna i brzegów. Nad mniejszym zbiornikiem zainstalowano drewniany mostek, w dużym wybudowano kamienne przejście. Prace hydrauliczne pozwoliły na zamontowanie głównej, podziemnej sieci wodnej rur i studzienek z możliwością podłączenia systemu nawadniających zraszaczy na całym terenie. Stroma skarpa wzniesienia wzmocniona została granitowym murkiem. Wybudowano oczka wodne, „źródełko” na jego szczycie i kamienną ścieżkę. We wschodniej części góry powstał mały wypoczynkowy zakątek z ławką. Równolegle z pracami budowlanymi przebiegały prace ogrodnicze. Cały teren nawożono próchniczną ziemią łąkową, prowadzono sukcesywnie zabiegi uprawowe tam, gdzie było to już możliwe. Rozpoczęto wysadzanie drzew i krzewów ozdobnych, roślin nadwodnych i bagiennych oraz bylin zadarniających na skarpach wzniesienia.

Rok 1994 był nie mniej pracowity. Przy dolnym zbiorniku wybudowano duży plac wypoczynkowy z tarasami z podkładów kolejowych umacniającymi rozległą skarpe, oraz okalającą zbiornik ścieżkę wśród starych drzew z małym placikiem i ławką. Przy zbiorniku z kamiennym przejściem wybudowano dodatkowo dwa placiki, na których również ustawione będą ławki.

Kontynuowano prace hydrauliczne montując zraszacze w poszczególnych sekcjach. Chcąc dodatkowo urozmaicić teren i zbliżyć zwiedzających do eksponowanych roślin, wybudowano na całym obszarze trzy kompleksy węzowo wijących się ścieżek z podkładów kolejowych. Kontynuowano zabiegi uprawowe na całym terenie. Prowadzono chemiczną walkę z chwastami trwałymi. Późną jesienią zakończono sadzenie drzew i krzewów ozdobnych. Ogółem wysadzono ponad 200 gatunków i odmian drzew i krzewów iglastych i liściastych najczęściej w grupach kompozycyjnych. Na wzniesieniu, na skarpie, w okolicach zbiorników wodnych posadzono 130 nowych gatunków i odmian bylin. Wyznaczono miejsca pod następne nasadzenia bylinowe w centralnej części ekspozycji. Jesienią w zbiornikach i ciekach wodnych dosadzono 73 gatunki nowych roślin. Posiadamy obecnie już blisko 90 gatunków i odmian roślin wodnych, nadwodnych i bagiennych.

Rozległy teren nowej ekspozycji oraz utworzenie różnorodnych stanowisk dla roślin o odmiennych wymaganiach siedliskowych, stwarza duże możliwości do ciągłego poszerzania zbiorów kolekcji. Ogromne zainteresowanie jakim cieszył się, będący w fazie budowy, Ogród Bylinowy pozwala mieć nadzieję, że inwestycja ta przyczyniać się będzie do popularyzacji wiedzy botanicznej i ogrodniczej wśród całego społeczeństwa.

SUMMARY

In autumn 1992 work on a new exhibition called The Perennial Garden was begun. In the area of about 1.3 ha conditions were created to present blooming perennial plants that best demonstrate their ornamental value in a garden-park system. A hillock was formed to separate the collection of rock garden perennials. Reservoirs and waterways made possible to exhibit plants which need more water, and to enrich the collection by water and aquatic plants. The terraced slopes in the eastern part of the collection were appropriated for shade and twilight plants. There were planted trees and ornamental shrubs (over 200 species and varieties) which, together with the surrounding lawns, make background for the blooming perennials.